

Tibor Koltay, Sonja Špiranec, László Z. Karvalics (2016): *Research 2.0 and the future of information literacy*. Amsterdam [etc.]: Elsevier: Chandos Publishing, ss. 180. ISBN 978-0-08-100075-5

Od niemal dziesięciu lat termin *information literacy* (IL) przeżywa renesans i stał się niezwykle modny, o ile oczywiście można mówić o trendach w kontekście badań naukowych. Koncepcja IL jest bardzo intensywnie omawiana i badana. Podejmowane są próby jej rewizji, reorientacji i zbadania zastosowań w różnych sferach nauki i życia. Jednak nadal jądrem definicyjnym IL pozostaje zestaw kompetencji pozwalających na dostęp, ocenę i wykorzystanie informacji. Wyłącznie samemu zagadnieniu edukacji informacyjnej poświęconych jest kilka międzynarodowych konferencji, a w ramach krajowych i międzynarodowych stowarzyszeń i organizacji funkcjonują zespoły ds. IL.

Dla celów niniejszej recenzji teminy *information literacy*, *IL* oraz *edukacja informacyjna* używane będą wymiennie.

Rozwój mediów społecznościowych spowodował chętnie dodawanie rozszerzenia 2.0 do wcześniej funkcjonujących w literaturze terminów, w celu podkreślenia ich funkcjonowania w świecie Web 2.0. Badacze edukacji informacyjnej zauważyli tę tendencję i tak powstało wiele prac, które dyskutują rolę, jaką może odegrać IL w nowo powstałych zjawiskach. Jedną z pierwszych, bardzo dobrze przyjętych w środowisku publikacji była *Information literacy and Library 2.0* z 2008 r.¹

Po ośmiu latach od wydania tej książki dwójce węgierskich badaczy oraz badaczka chorwacka postanowiło omówić rolę, jaką edukacja informacyjna może pełnić na rzecz Nauki 2.0 (ang. *Research 2.0*).

Autorzy to dwóch węgierskich profesorów (Tibor Koltay pracuje na Uniwersytecie Szent István, a László Z. Karvalics na Uniwersytecie w Szegedzie) oraz chorwacka profesor Sonja Špiranec z Uniwersytetu w Zagrzebiu. Wszyscy mają w swoim dorobku publikacje nt. edukacji informacyjnej i tematów pokrewnych. Wybór międzynarodowego wydawnictwa Chandos i jego serii „Advances in Information” uważam za bardzo trafny. Po pierwsze, wydawnictwo to od lat publikuje książki dotyczące edukacji informacyjnej i tematów pokrewnych. Po drugie, jest to wydawca rozpoznawalny i uznany międzynarodowo, a niedawny transfer do grupy wydawniczej Elsevier na pewno tę rozpoznawalność (a co za tym idzie, liczbę czytelników i cytowań) wzmocni. Ponadto serie wydawnicze Chandos Publishing są dobrze zredagowane, przejrzyste i, z technicznego punktu widzenia, przyjazne w lekturze.

Według mojej wiedzy, *Research 2.0 and the future of information literacy* to pierwsza książka opisująca to zagadnienie. Także inne artykuły na ten temat, które ukazały się do tej pory, są autorstwa właśnie wyżej wymienionej trójki badaczy i ukazały się w języku angielskim w międzynarodowych, uznanych czasopismach² lub były publikowane w czasopismach o zasięgu krajowym, w językach ojczystych autorów.

Jak autorzy piszą we wstępie, celem ich pracy jest wyjaśnienie, czym jest Nauka 2.0 i zwrócenie uwagi na czynniki determinujące jej rozwój; pokazanie, że IL w wyniku rozwoju Nauki 2.0 musi ulec w pewnych aspektach modyfikacjom (s. 2). Jednak w kolejnych rozdziałach, a także w podsumowaniu zawartym w rozdziale czwartym, niejednokrotnie ponownie wspominają o głównych założeniach publikacji i w kilku miejscach nie są one tożsame. Na s. 131 można przeczytać, że przedmiotem rozważań jest analiza zależności między Nauką 2.0 a IL w wielu kontekstach; z kolei na s. 143 jako jedno z głównych przesłań tej książki autorzy uznają postulat, iż biblioteki akademickie i bibliotekarze w nich pracujący muszą ciągle się doszkalać, żeby móc wspierać naukowców w procesie komunikacji

¹ P. Godwin & J. Parker (eds.). (2008). *Information literacy meets Library 2.0*. London: Facet.

² Por. np. T. Koltay; S. Špiranec & L. Z. Karvalics (2015). Perspectives On...: The Shift of Information Literacy Towards Research 2.0. *The Journal of Academic Librarianship*, 4187–93.

naukowej; natomiast na s. 153 autorzy dokonują podsumowania głównego przesłania – Nauka 2.0 jako ta, która zmieniła zachowania badaczy, jednak nie wszystkich i w różnym stopniu, w zależności od dyscypliny nauki, środowiska naukowego, czy wieku. Uważny czytelnik może odnieść poczucie pewnego chaosu. Brak bowiem jednoznacznie określonego założenia publikacji.

Jeśli chodzi o dwa tytułowe terminy, *Research 2.0* (Naukę 2.0) autorzy uważają za komplementarną do eNauki (ang. *eScience*) i definiują tę pierwszą jako środki do realizowania założeń drugiej. Zaś co do *information literacy*, uważają ją, oraz szereg pokrewnych *literacies*, za niezbędną w pracy współczesnego badacza i zaliczają do kompetencji praktycznych.

Książka składa się z czterech rozdziałów. W rozdziale pierwszym poruszono zagadnienie zmiany paradygmatów badawczych w stronę Nauki 2.0. Opisując, jakim zmianom podlega współczesna nauka, opisano pojęcie Nauka 2.0. Przedyskutowano z różnych perspektyw zagadnienie danych naukowych: ich wytwarzanie i wykorzystanie, jakość, długoterminowe przechowywanie, ochronę, dzielenie się (udostępnianie) danymi. Zwrócono uwagę na zintensyfikowanie ilości zbieranych danych badawczych, wielość typów danych i operacji na nich oraz na konieczność nowatorskiego zarządzania danymi (ang. *data-intensive paradigm of scientific research*) i ich wpływ na komunikację naukową. Podkreślono rolę, jaką mogą tu odegrać bibliotekarze, zważywszy na długą dotychczasową tradycję współpracy bibliotekarzy z badaczami na rzecz wykazywania znaczenia dorobku tych drugich, głównie w kontekście cytowania danych badawczych. Opisano także, jaką rolę media społecznościowe czy, szerzej, Web 2.0 i Open Access, odgrywają w przekształcaniach komunikacji naukowej i zarządzaniu danymi badawczymi oraz jaki mają wpływ na rzetelność publikowanych treści. Pobieźnie omówiono zagadnienie humanistyki cyfrowej oraz cytowania danych, gdzie poza znanymi powszechnie narzędziami bibliometrycznymi, takimi jak Web of Science czy Google Scholar, wspomniano o bibliometrii alternatywnej oraz semantycznej. W rozdziale pierwszym omówiono także zdolności i umiejętności, jakie powinny cechować współczesnych badaczy (Badaczy 2.0). Ta część wydaje się nieco trywialna, po raz kolejny (i nie ostatni) w tej książce zaprezentowano po prostu zestawienie (skądinąd trafnie dobranego) piśmiennictwa tematu. Ciekawsze i bardziej potrzebne w kontekście dyskusji nad Nauką 2.0 wydaje się, zawarte w tym samym rozdziale, omówienie koncepcji Otwartej Nauki (ang. *Open Science*) i Otwartego Dostępu (ang. *Open Access*), chociaż i to może nie wydawać się nowatorskie dla osób, których zainteresowania w tym zakresie są pogłębione.

Drugi rozdział jest najważniejszą częścią publikacji. Otwiera go zarysowanie historii terminu *information literacy*, jego definicji, modeli zastosowania oraz przyjętych międzynarodowych deklaracji. Opisano także występowanie IL w różnych kontekstach (nauka, praca, uczenie się przez całe życie) oraz terminy pokrewne (np. myślenie krytyczne). Rozdział drugi analizuje również kulturowy kontekst *information literacy*. Przywoływano także termin 'kultura informacyjna' jako jeden z wariantów tłumaczenia terminu *information literacy* na języki narodowe, w tym polski. Autorzy starają się pokazać jak historyczne, językowe, kognitywistyczne, socjologiczne i socjo-poznawcze zmiany w ostatnich dekadach wpłynęły na bibliotekoznawstwo i informację naukową jako dyscyplinę nauki, na zmiany sposobu myślenia, na zachowania i potrzeby użytkowników informacji. Autorzy zdają się opowiadać za postrzeganiem *information literacy* jako osobnej dyscypliny nauki³. Piszą bowiem, że o ile bibliotekoznawstwo i informacja naukowa skupiają się na selekcji, organizowaniu, przechowywaniu, rozpowszechnianiu i wykorzystywaniu informacji, o tyle *information literacy* to połączenie tej dyscypliny z pedagogiką, ponieważ dodatkowo koncentruje się na nauczaniu i uczeniu się. Rozdział drugi przedstawia także omówienie innych *literacies*. Jest ich w literaturze przedmiotu wiele i ciągle proponowane są nowe terminy mające obrazować umiejętnie posługiwania się informacją w różnych kontekstach (np. *digital literacy*, *legal literacy*, *workplace literacy*, *visual literacy* czy *financial literacy*). Ta część książki stanowi ciekawe zestawienie *literacies* 15 lat po pierwszej próbie charakterystyki koncepcji pokrewnych czy

³ Po raz pierwszy pisali o tym S. Webber i B. Johnston. Por. B. Johnston & S. Webber (2006). As we may think: Information literacy as a discipline for the information age. *Research Strategies*, 20, 108–121.

pochoďnych *information literacy*, przedstawionej przez D. Bawdena⁴. Z punktu widzenia tytułowej Nauki 2.0 istotne wydają się nowe *literacies*, bezpośrednio powiązane z nauką i szkolnictwem wyższym, tj. *scientific literacy*, *academic literacy* i *data literacy*. Dodałabym jeszcze *methodological literacy*, termin zaproponowany przez J. Steinerovą w 2013 r., przez autorów recenzowanej książki z jakichś powodów pominięty⁵. Większość omówionych przez autorów koncepcji to elementy zestawu umiejętności określanych jako „umiejętności / kompetencje 21. wieku” lub *transferable skills*. Drugi termin jest bardziej atrakcyjny, więc częściej używany w literaturze przedmiotu. W rozdziale drugim zawarto także krótkie zarysowanie współczesnych „problemów” informacyjnych, takich jak: nadmiar informacji, *information anxiety*, zarządzanie własną informacją i wiedzą. Wysoko rozbudowane kompetencje informacyjne wydają się być ułatwieniem w radzeniu sobie z tymi zjawiskami.

Rozdział trzeci, według mnie najmniej nowatorski, poświęcono transformacjom IL spowodowanym także rozwojem technologii. Pokazano przekształcenie oferty edukacyjnej bibliotek od szkolenia bibliotecznego do edukacji informacyjnej. Opisano włączanie edukacji informacyjnej do programów studiów. *Information literacy* przeanalizowano z perspektywy pedagogiki oraz bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Edukacja informacyjna wyszła poza biblioteki, stając się istotnym elementem w wielu sferach życia. Milowym krokiem było pojawienie się WWW, a później Web 2.0 i mediów społecznościowych, co ściśle łączy się z nadmiarem informacji i koniecznością pracy na dużych zbiorach danych. Kompetencje informacyjne są w takiej pracy niezbędne. Rozdział czwarty stanowi podsumowanie. Przedstawia analizę powiązań między Nauką 2.0 a edukacją informacyjną w wielu kontekstach. Prześledzono charakter IL, podkreślono kluczowe trendy i wyzwania. W rozdziale tym autorzy skupiają się na bibliotekach akademickich jako głównym miejscu, w którym można rozwijać edukację informacyjną w służbie nauki. Jak piszą autorzy, Otwarta Nauka, Nauka 2.0 i Open Access powstały pod wpływem potrzeby ułatwienia dzielenia się i udostępniania wiedzy jako dobra publicznego (s. 132), czyli, podobnie jak w przypadku edukacji informacyjnej, ich celem jest ułatwienie dostępu do informacji. Jeśli nauka zmienia się pod wpływem Web 2.0, również edukacja informacyjna skierowana do badaczy powinna ulegać modyfikacjom. Zasady dostosowywania edukacji informacyjnej do potrzeb badaczy są takie same jak w przypadku potrzeb każdej innej grupy społecznej czy zawodowej, inna jest kontekstualizacja. W rozdziale czwartym omówiono także założenia edukacji informacyjnej skierowanej do badaczy. Podniesiono trudną i wrażliwą kwestię wysokiej samooceny badaczy, którym trudno znieść krytykę i którzy nieprzychylni są do odgrywania roli uczących się. Jak słusznie zauważają autorzy książki, „people do not become information literate by osmosis” (s. 137), dlatego tak ważne jest nieustanne dokształcanie się. Edukacja informacyjna łączy się także z umiejętnościami komunikacji naukowej. A biblioteki akademickie powinny również w tej dziedzinie rozwijać swoją ekspertyzę, aby móc pomagać badaczom. Nauka 2.0 wymogła na bibliotekach zaoferowanie innowacyjnych usług i zajęcie się nowymi zadaniami. Autorzy pokazują te zmiany na przykładzie nowego nazewnictwa bibliotekarskich stanowisk (m.in. wymieniane na s. 144–147: *scholarly communication librarian*, *embedded librarian*, *data librarian*, *research informationist*)⁶.

Autorzy konkludują stwierdzeniem, że bez wątpienia Nauka 2.0 jest przyszłością edukacji informacyjnej, która ma służyć wsparciu w potrzebach informacyjnych badaczy. Odwołują się też

⁴ Por. D. Bawden (2001). Information and digital literacies: A review of concepts. *Journal of Documentation*, 57(2), 218–259.

⁵ Por. J. Steinerová (2013). Methodological Literacy of Doctoral Students – an Emerging Model. In: S. Kurbanoglu; E. S. Grassian; D. Mizrachi; R. Catts & S. Špiranec (eds.). *Worldwide Commonalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice*. European Conference, ECIL 2013, Istanbul, Turkey, October 22–25, 2013. Revised Selected Papers (pp. 148–154). Switzerland: Springer.

⁶ Bardzo dobre źródło obserwacji zmian w nomenklaturze bibliotekarskich stanowisk i potrzeb bibliotek akademickich stanowi także amerykańska lista mailingowa LIBJOBS, rozsyłająca oferty pracy w bibliotekach akademickich głównie Stanów Zjednoczonych i Kanady.

do Czwartego Prawa Ranganathana, w którym mowa o oszczędzaniu czasu czytelnika. Nie od dziś wiadomo, a badania empiryczne to potwierdzają, że rozwinięte kompetencje informacyjne pozwalają zaoszczędzić dużo czasu podczas pracy naukowej.

Zasadnicze rozdziały dopełnia obszerna (21 i pół strony) bibliografia oraz indeks, który jest bardzo przydatny, zważywszy, że większość treści w książce to przytaczanie różnych terminów i konceptów w zmieniających się kontekstach.

Podsumowując, trzeba powiedzieć, że publikacja porządkuje terminy związane z koncepcją Nauki 2.0 i edukacji informacyjnej w sposób przejrzysty, odwołując się do międzynarodowej literatury tematu.

Jest to praca o charakterze przeglądowym, niecałkowicie nowatorska, ale na pewno przydatna. Autorzy przytoczyli wiele definicji czy hipotez, podkreślając te, z którymi się zgadzają i które przyjmują w swojej pracy, jednak trudno doszukać się ich własnego wkładu definicyjnego.

Recepcja tej książki zależy w dużej mierze od tego, kogo uznamy za potencjalnych jej odbiorców. Niestety, autorzy nie zdefiniowali tej grupy. Jeśli mają to być bibliotekarze akademicy (nierzadko sami prowadzący badania naukowe) lub akademicy, omówienie tematu jest zbyt ogólne i powierzchowne (ta grupa tę wiedzę już posiada, a przynajmniej powinna posiadać). I nie wnosi wiele więcej niż przegląd literatury i uporządkowanie terminów wcześniej już wprowadzonych w różnorodnych publikacjach. Nie można nie odnieść wrażenia, że wszystko to już zostało omówione wcześniej w literaturze przedmiotu. Fakt, że głównie w pojedynczych artykułach, a niniejsza publikacja całą tę literaturę zgromadziła i usystematyzowała.

Jeśli natomiast odbiorcą mają być studenci czy inne osoby szeroko związane z nauką i szkolnictwem wyższym, które po raz pierwszy stykają się z zagadnieniem edukacji informacyjnej i Nauki 2.0 lub też takie, które chciałyby uporządkować swoją wiedzę, a także poznać międzynarodową literaturę tematu, warto polecić im lekturę tej publikacji.

Książka na pewno ma swój wkład także w rozwój badań. Wydaje się, że zapoczątkowała ona duże, międzynarodowe, porównawcze badania prowadzone od 2014 r., dotyczące umiejętności korzystania z danych badawczych przez pracowników naukowo-dydaktycznych i doktorantów. Ich rezultaty będą ogłoszone na corocznej konferencji ECIL (European Conference on Information Literacy) we wrześniu 2017 r.

Zuzanna Wiorogórska
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Nadesłano: 1 kwietnia 2017.